

Oponentský posudek na dizertační práci pana Mgr. Zbyňka Taranta: Diaspora paměti: reflexe holocaustu v židovské kolektivní paměti 2. pol. 20. století. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, 2012, 284 s., angl. rés., fotografie, grafy. –

Vedoucí práce: **Mgr. Věra Tydlitátová, Th.D.**

Dizertační práce pana Mgr. Taranta je věnována mimořádně citlivému a současně aktuálnímu problému: proměnlivému „příběhu paměti holocaustu“. Jakkoliv sama dávám pro označení analyzovaného fenoménu spíše přednost menšinovému termínu šoa, který odpovídá i termínu katastrofa, po druhé světové válce používanému Židy v českých zemích, je pojem zvolený autorem (z příčin lingvistických, jak uvedl) jistě zcela oprávněný. Spíše než o paměti holocaustu bych ovšem opravdu uvažovala, jak slibuje i název práce, o reflexi šoa (holocaustu). Autorovi však dávám ke zvážení i to, zda by neměl do podtitulu upřesnit, že se jeho rozbor bude pohybovat na úrovni Palestiny (Státu Izrael) a USA. I toto rozhodnutí je zcela legitimní, mělo by být však předesláno, a to nejen na s. 5, ale i v podnázvu. V opačném případě by totiž čtenář mohl očekávat i např. analýzu diskurzu kolem osvětivského muzea v Polsku.

Práce Mgr. Taranta, těžící z autorových výborných jazykových znalostí a z jeho schopnosti shromáždit různorodé prameny, a to i v izraelských archivech, se rozpadá na dvě části: na úvodní kompilační a na empirickou. V té první autor představuje Halbwachsoův koncept kolektivní paměti, z něhož vycházel, českou a česky vydanou produkci k tématu holocaust; zabývá se ústředním termínem své práce (holocaust, šoa). Dále pak mapuje dějiny moderního antisemitismu a holocaustu. Přestože je tato část relativně zdařilá, mám k ní jako oponent následující kritické podněty. Zaprvé se domnívám, že by měl autor zvážit i další teoretické koncepty paměti (Nora, Ricoeur, Foucault, Assmann a d.), případně se zaměřit i na kritiku Halbwachsova uvažování. Zadruhé nesouhlasím s autorem v tom, že „komunistické režimy... paměť holocaustu na domácí půdě umlčely“. V letech 1948 až 1989 se v Československu konaly pravidelně na obcích a v synagogálních sborech březnové tryzny, každoročně byla opakována i zářijová tryzna v Terezíně, kontrolovaný židovský tisk věnoval mimořádnou pozornost Eichmannovu procesu, přinášel vzpomínky na život v koncentračních táborech apod. Spíše bych se tedy zamyslela nikoliv nad umlčením paměti, ale nad její politizací; holocaust byl velmi úspěšně zahrnut do konceptu boje socialistického tábora za světový mír, proti imperialismu a od druhé poloviny šedesátých let i proti sionismu. Řečeno jinak: režim židovských obětí zneužil pro své cíle. Klesající zájem o takto zaranžované akce mezi řadovými Židy byl dán především strachem z kontrolního mechanismu státu, ale i doznívajícími obavami ze šoa a nechutí zatěžovat židovským osudem děti. Zatřetí bych v úvodu ještě doplnila seznam českých prací, které se věnovaly reflexi šoa. Z těch nejdůležitějších bych uvedla alespoň Stín šoa nad Evropou (Ed. M. Pojar, Židovské muzeum v Praze 2001), práce dvojice Drahomír Jančík a Eduard Kubů, Miroslava Kryla, Heleny Krejčové, Heleny Petrův, ale i bratislavskou produkci s českými příspěvky (např. Židovská komunita po roku 1945, Ed. P. Salner, Bratislava 2006; Reflexie holocaustu, Eds. M. Vrzgulová a P. Salner, Bratislava 2010). Opomenuta by neměla zůstat ani řada Tereziánské

studie a dokumenty i příspěvky v kroměřížských sbornících *Židé a Morava*. V části, kde autor vyjmenovává své prameny (tisk, archivní prameny), by stálo za úvahu, zda by neměla být pramenná základna (zejména) periodika šířeji představena. Lépe by tak vynikla i skutečnost různorodosti převážně sekularizované izraelské společnosti. Práce by se mohla opřít i o teorie masmediální komunikace a zařadit pasáže věnované aplikaci metod.

Do vlastního historického přehledu dějin německých Židů a německého antisemitismu by pak mohly být doplněny ještě základní práce k dějinám německého antisemitismu, vrcholícího během druhé světové války (W. Benz, W. Bermann, K. Holze a d.). Na druhé straně je však třeba ocenit, že autor zahrnul do této kapitoly řadu důležitých amerických i izraelských titulů. V českém prostředí je tak poprvé v ucelené podobě představena holocaustová politika palestinského jišuvu.

V úvodu vlastní empirické části autor zcela správně rozpracovává etický problém přežití šoa a odboje; osobně se domnívám, že odbojem bylo již samo důstojné přežití. V pasážích věnovaných vzpourám na území Polska by ovšem bylo možné doplnit alespoň některé tituly z dnes již bohaté polské produkce o povstáních a vzpourách (např. Katarzyna Zimmerer, *Zamordowany świat*. Krakov 2004, o osudech krakovských Židů).

Práce, jejíž kapitoly nesou originální označení podle svého hlavního motivu, se pak volně přelévá do kapitoly pojednávající přehledně o znalosti šoa během války a o problému bolestného návratu osvobozených židovských vězňů domů, do zcela změněných podmínek, případně o jejich přesídlení do Palestiny (Státu Izrael), která/ý si svůj vztah k přeživším teprve složitě hledal, přičemž zlomem na této cestě, jak autor správně doložil, byl Eichmannův proces (procesem hledání však prošla také americká společnost). Snad by stálo za zvážení, zda tuto velmi zajímavou část ještě nedoplnit o upozornění, že existuje bohatá memoárová literatura k tématu návratu.

Osobně ovšem za jednu z nejzdařilejších částí práce považuji právě kapitoly věnované vztahu Izraele k šoa, symbolice památných dnů, a to i v rozbourané atmosféře roku 1952 a v letech následujících. Reflexi Eichmannova procesu, vybudovanou především na základě dobového izraelského tisku, neméně zajímavou, by pak do budoucna bylo možné srovnat s reflexí kauzy ve státech tzv. východního bloku. Dozvuky procesu v textech Arendt a Scholema, autorem zdařile rozebrané, ovšem potvrdily onen zlom v poměru Státu Izrael k šoa velmi přesvědčivě. Za samotný vrchol dizertační práce však považuji rozbor přístupů čtyř amerických židovských duchovních k šoa. Autor na těchto stránkách vyšel ze svého důkladného religionistického školení a současně začlenil všechny myslitele důsledně do kontextu jejich vlastních rodinných východisek i do kontextu doby. Obdobně zdařile vysvětlil i příčiny kritiky, kterou koncepty vyvolaly.

Poslední třetina práce popisuje reflexi šoa po válce na Jomkipur (1973), včetně pokusů promítnout tematiku šoa do školního vzdělávání a do výchovy. Dále se věnuje budování paměťových institucí v USA i v Izraeli, ohlasu šoa ve filmu, holocaustovým pietám i kontroverznímu Pochodu živých, popsanému z autopsy. Právě v těchto částech Mgr. Tarant asi nejzřetelněji projevil schopnost nadhledu nad zpracovávanou látkou i zdařilé úsilí ukázat problém z více zorných úhlů. Práce se pak uzavírá střízlivým pohledem na díla dvou

holocaustových autorů v době odstupu od šoa (Finkelstein a Novick) a představením nové budovy muzea Jad Vašem, jehož symbolické vyznění by si však zasloužilo srovnání s izraelskou expozicí v Osvětimi. Vlastní závěry jsou mimořádně zdařilé a ukáznují text, který se místy přece jen rozběhnul do mnoha linií. Autorova koncepce vztahu Palestina (Státu Izrael) k šoa, stavící na čtyřech fázích, s výraznými předěly (Eichmannův proces, Šestidenní válka, válka na Jomkipur), je originální a velmi přesvědčivá, stejně tak jako fázování procesu vztahu k šoa v USA.

Závěrem lze konstatovat, že se autor ve své práci zdařile vyrovnal s velmi těžkým problémem. Prokázal schopnost shromáždit rozsáhlý pramenný materiál a s nadhledem ho vyhodnotit. Projevil však i velmi myslivý přístup k látce. Jisté rezervy bych viděla v občasných mezerách v odborné literatuře, v místy nedotaženém představení pramenné základny a metodických postupů. Tato kritika mi však nebrání konstatovat, že práce Mgr. Taranta splňuje všechny náležitosti kladené na dizertační práce a může být zcela dostačujícím základem k udělení titulu PhD.

V Praze 30. 9. 2012 doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra antropologie

